

Nyt museum i Ribe om hekseforfølgelse

HEX! Museum of Witch Hunt i Ribe vil fortælle om, hvordan frygten for hekse og trolddom ledte til, at et stort antal kvinder og færre mænd blev brændt på bålet i renæssancens Danmark og Europa.

Mange kender historien om Maren Splids, den rapkæftede skrædderhustru fra Ribe, som i 1641 endte sine dage på bålet - dømt som heks. Maren Splids var én af de mindst 1.000 henrettede, som i Danmark-Norge blev dømt for trolddom, og af de mellem 40-60.000 mennesker, som på europæisk plan anslås at have mistede livet til troldomsprocesserne i årene fra ca. 1450-1750.

Med det nye museum i Ribe får Danmark sit første museum om troldomsprocesserne, som ganske vist tager udgangspunkt i danske forhold, men som også anlægger et europæisk perspektiv.

Et mørkt kapitel: Det handler om frygt

"Forfølgelsen af hekse udgør et mørkt kapitel af dansk og europæisk historie, men derfor er det også en vigtig historie" siger projektleder og leder af Historie og Formidling ved Sydvestjyske Museer, Lulu Anne Hansen.

I løbet af 1500-tallet voksede frygten for djævelen samtidig med, at forestillinger om, at dommedag var nær, vandt frem. Sådanne forestillinger var forbundne med bl.a. religionskrigene, der hærgede i 1600'tallet, og de fik nogle steder yderligere næring af, at sygdomme, kulde og nød gjorde livet usikkert.

Det var ofte nærliggende at tro, at der var højere magter bag. Det kunne både være Guds straf for at leve et uærligt liv, men det kunne også være djævelen, der med sine hjælpere i menneskeskikkelse var med til at undergrave samfundet.

Forestillingerne varierede over tid og sted, men fælles var, at de langt hen ad vejen var drevet af frygt – frygt for Gud, for djævelen, for fattige og tiggere eller for naboen, der klarede sig bedre end en selv.

"Renæssancen var selvfølgelig meget mere end frygten for det onde. Det ved de fleste nok, men det er frygt, vi tager afsæt i på museet. Det er en følelse, som giver gæsten et referencepunkt, når vi skal prøve at forklare, hvorfor folk i datiden handlede som de gjorde, og hvorfor det var ganske rationelt set fra deres synsvinkel", fortsætter Lulu Anne Hansen.

Opgør med hekse-myterne

Selvom der er tale om en dyster del af fortiden, er der også mange myter knyttet til emnet. For det første brugte man slet ikke ordet heks under processerne. Det hed i stedet troldfolk. Alligevel holder museet fast i ordet heks, fordi det er det ord, folk kender, og museet dermed bedre kan tale ind i nogle forestillinger, som folk har og måske være med til at punktere nogle myter.

Emnet hekseforfølgelser er de fleste på et eller andet tidspunkt stødt på eller har gjort sig nogle forestillinger om.

Museet bliver bl.a. ofte mødt af forestillingen om, at der var tale om langt flere henrettede end, der reelt var. Nogle har endda talt om flere millioner over hele Europa. Sådanne tal er voldsomt overdrevne, og forskningen anslår nu tallet til at ligge betydeligt lavere.

På samme måde har mange en forestilling om, at det var kirken, der stod bag hekseforfølgelserne, men i Danmark bundede anklagerne som regel i nabostridigheder o.l. Det samme gjorde sig i øvrigt gældende flere andre steder. Samtidig blev sagerne ført efter nogle ret klare juridiske rammer og regler. I Danmark var det Christian d. 4., der med sin trolddomsforordning fra 1617 skabte et rimeligt solidt grundlag at føre sagerne på.

Endelig tror mange, at der kun var kvinderne blandt de dømte. Det anslås, at de udgjorde omkring 85% i Danmark-Norge, mens tallet er lidt lavere på europæisk plan. Mens der ikke er tvivl om, at køn spiller en vigtig rolle i forfølgelserne, er det imidlertid ikke den eneste årsag, og det forklarer f.eks. ikke, hvorfor der i nogle lande var et overtal af mænd blandt de dømte.

"Museet har gjort sit arbejde, når gæsten kommer ud med en aha-oplevelse omkring nogle af myterne. Så har vi gjort vores arbejde godt", siger Lulu Anne Hansen.

Anderledes udstillingskoncept

At museet åbner i Ribe er måske ikke så overraskende. Byen var hjemby for Maren Splids, der af mange opfattes som den sidste henrettede danske heks. Det var hun dog ikke, og der er også flere andre danske byer, der kan bryste sig af at have nogle spændene og gribende sager om trolddom.

Men Ribe er også speciel, fordi hele det sydjyske område var præget af et særligt højt antal sager. Måske fordi man her var tættere på Tyskland, hvor mange store processer fandt sted.

"Det var helt oplagt at fortælle historien netop her i Ribe", fortæller Flemming Just, direktør for Sydvestjyske Museer. "Vi havde en museumskarre, hvor en del af bygningerne er samtidige med forfølgelserne, og det er jo fantastisk i sig selv".

Til gengæld er der ikke mange genstande tilbage, som direkte kan knyttes til hekseforfølgelserne. Der findes nogle få rundt omkring, men de er naturligvis så fine og sjældne, at man helst ikke vil låne dem ud til en permanent udstilling, som det nye museum i Ribe jo er. Og netop her har museet fået hjælp af Moesgaards Museums Udstillingstegnesteue, der har stor erfaring med at skabe historisk formidling i verdensklasse.

Også udstillingstegnestuen har dog været udfordret i de historiske lokaler.

Det medgiver projektleder Ole Birch Nielsen: "De autentiske lokaler har været en spændende, men også drilsk udfordring" fortæller han. "Vi har måttet tænke nyt, fordi vi har skullet tage hensyn til de historiske bygninger, der jo nærmest er genstande i sig selv. Derfor har vi udviklet nogle greb, der spiller sammen med og fremhæver de historiske rum. I samarbejde med arbejdsgruppen fra Sydvestjyske Museer er der arbejdet meget målrettet med at skabe stemninger, der vækker følelser gennem brug af moderne medieteknologi, modeller og rekonstruktioner. Vi har søgt et samlet udstillingsdesign, der har respekt for de historiske rum."

Stærk forskning bag

Idéerne til et museum om hekseforfølgelse har efterhånden været længe undervejs, fortæller direktør Flemming Just:

"Allerede i 2014 lavede vi i samarbejde med renoveringsarkitekterne hos Jørgen Overbys tegnesteue det første prospekt for museumskarreen midt i den historiske bykerne, hvor også Jacob A Riis Museum åbnede sidste år. I den tid har vi bl.a. etableret en stærk forbindelse til forskningsmiljøet ved Syddansk Universitet, hvor én af Europas førende forskere i trolddomsforfølgelse, lektor Louise Kallestrup, har base. Det har gjort, at vi hurtigere har kunnet etablere et solidt forskningsmiljø bag museet, som for øjeblikket også tæller en ph.d.-studerende, der forsker i troldomsprocessernes ophør."

Forsætter arbejdet mod en åbning trods corona

Alle folkene bag det nye museum har arbejdet videre, mens store dele af Danmark har været lukket ned. Det har givet udfordringer, men Lulu Anne Hansen forsikrer, at museet bliver klar til sommer:

"Museet står klar til at tage imod gæster den 20. juni, hvis myndighederne giver os lov til at åbne. Det eneste vi har været nødt til at udsætte på grund af coronakrisen er den første særudstilling, men den skal nok komme. Lige nu er vi i fuld gang med at sikre, at vi kan åbne så normalt som muligt i sikre og trygge rammer og dermed give de første gæster en god oplevelse på trods af, at tiderne er lidt usikre" siger Lulu Anne Hansen.